

บทที่ ๔

วิเคราะห์คุณค่าพุทธธรรมในวรรณกรรมสิริจันทาท โหวท ยอดคำสอนที่มีต่อสังคมไทย

ในบทนี้ว่าด้วยเรื่องคุณค่าพุทธธรรมในวรรณกรรมสิริจันทาท โหวท ยอดคำสอนที่มีต่อสังคมไทยซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อหาในการอธิบายออกเป็น ๒ ประเด็นใหญ่ๆ คือ ๑.คุณค่าของวรรณกรรมอีสานโดยทั่วไป ๒.วิเคราะห์คุณค่าพุทธธรรมในวรรณกรรมสิริจันทาท โหวท ยอดคำสอนที่มีต่อสังคมไทย โดยที่ผู้วิจัยวิเคราะห์จากเนื้อหาในวรรณกรรมเป็นสำคัญในการอธิบาย

๔.๑ คุณค่าของวรรณกรรมอีสานโดยทั่วไป

คุณค่าของวรรณกรรมอีสานนั้นโดยทั่วไปเป็นที่ทราบดีว่ามีความเกี่ยวพันแนบแน่นต่อวิถีชีวิตและจารีตประเพณีของชาวอีสานที่มีต่อพุทธศาสนาอย่างผสมกลมกลืน ทั้งนี้อาจด้วยเหตุผลเพราะวรรณกรรมอีสานนั้นถูกแต่งหรือเขียนขึ้นจากวัดจากพระภิกษุ หรือผู้มีองค์ความรู้ที่เคยร่ำเรียนศึกษาในพุทธศาสนามาก่อนนั่นเอง ดังนั้นผู้แต่งจึงพยายามสอดแทรกเนื้อหาหลักธรรมในพุทธศาสนาเข้าไปในวรรณกรรมต่างๆ ดังที่ปรากฏ ฎเห็นได้ในปัจจุบัน และยังเป็นวรรณกรรมคำสอนด้วยแล้วยังชัดเจนในจุดมุ่งหมายที่มุ่งหวังให้คุณค่าของวรรณกรรมเรื่องนั้นนำไปสู่การป ฏิบัติและเกิดผลต่อผู้อ่าน นอกจากนี้ในงานวรรณกรรมอีสานหากเรามองลึกพิจารณาลงไปในตัวอักษรแต่ละตัวอักษรหรือช่องไฟแต่ละช่องในวรรณกรรมอีสานแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงความตื่นลึกลึกหาบางทางภูมิปัญญาของผู้แต่งและความจริงใจของผู้แต่งสะท้อนความเป็นตัวตนทั้งต่อตัวเอง ผู้อื่น และสังคมอีสานให้ได้เห็นอย่างชัดเจน เช่นความห่วงหา ความปรารถนา ความตั้งใจ เป็นต้น^๑ อีกทั้งยังแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองทางชนชาติของตน เพราะ วรรณกรรมถือเป็นเครื่องชี้ให้รู้ว่า ชาตินี้มีความเจริญทางวัฒนธรรมสูงแค่ไหน และยุคใดมีความเจริญสูงสุด ยุคใดมีความเสื่อมทรามลงเพราะฉะนั้นวรรณกรรมแต่ละชาติ จึงเป็นเครื่องชี้วัดได้ว่า ยุคใดจิตใจของประชาชนในชาติ มีความเจริญหรือเสื่อมอย่างไรด้วยเหตุนี้วรรณกรรมจึงเป็นเครื่องมือสื่อสารความรู้สึกลึกซึ้งถ่ายทอดจินตนาการและแสดงออกซึ่งศิลปะอันประณีตงดงาม ด้วยเหตุนี้ในการศึกษาหรืออ่านวรรณกรรมแต่ละเรื่องทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพสังคม วัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจ ของยุคสมัยที่ผู้ประพันธ์หรือผู้แต่งได้สะท้อนผ่านมุมมองของตนออกมา รวมทั้งทำให้ผู้อ่านเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของผู้คนที่ต่อสภาพการณ์เหล่านั้นด้วย

นอกจากนี้วรรณกรรมยังมีความสำคัญต่อมนุษย์ในทุกด้าน สังคมมนุษย์ที่เจริญมีอารยธรรม และมีเทคโนโลยีก้าวหน้าในปัจจุบันนี้ ล้วนตั้งอยู่บนพื้นฐานของวรรณกรรมทั้งสิ้น วรรณกรรม

^๑ พิทยา ว่องกุล, **พลาณภาพแห่งวรรณกรรม**, (กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

ต่างๆ ล้วนมีบทบาทความสำคัญและอิทธิพลไม่มากนักน้อย ซึ่งคุณค่าเหล่านี้ได้มีนักวิชาการทางวรรณกรรมแสดงทัศนะความคิดเห็นไว้หลากหลายในสิ่งที่ได้จากวรรณกรรม ดังนี้^๒

๑. คุณค่าจากตัวละครที่ปรากฏในวรรณกรรมได้เปิดเผยให้ผู้อ่านเห็นความคิดจิตใจของมนุษย์ด้วยกัน ทั้งที่เหมือนกับคนทั่วไป และทั้งที่แตกต่างและมีปฏิกิริยาต่อคนอื่น

๒. คุณค่าจากพฤติกรรมและสถานการณ์ในวรรณกรรมทำให้ผู้อ่านได้เรียนรู้ว่า พฤติกรรมของคนๆ หนึ่งย่อมเกี่ยวโยงไปถึงคนอื่นๆ ด้วยบางครั้งพฤติกรรมของคนเพียงคนเดียว ก็มีพลังอำนาจผลักดันให้เกิดเหตุการณ์ที่เลวร้ายที่จะควบคุมได้ มีผลต่อตนเองและคนอื่นๆ อีกหลายคนซึ่งใครๆ ก็ควบคุมสถานการณ์ไม่ได้นอกจากนี้ยังทำให้ผู้อ่านแลเห็นพฤติกรรมต่างๆ ที่ต่อต้านและขัดแย้งตามมาด้วย

๓. คุณค่าจากฉากในวรรณกรรมโดยเฉพาะเมื่อผู้เขียนวาดภาพความเป็นไปในโลกซึ่งมีแต่ความกดดัน จะทำให้ผู้อ่านได้แลเห็นรายละเอียดต่างๆ ของชีวิต ผู้เขียนจะเลือกคัดจัดประเภทของประสบการณ์มาแยกแยะพิจารณาในวรรณกรรมของเขาเพื่อให้อ่านมีโอกาสสำผัสประสบการณ์ของตนเองมาเทียบเคียงร่วมพิจารณาด้วย

๔. คุณค่าจากรูปแบบและโครงสร้างของวรรณกรรมซึ่งเป็นที่ยอมรับกันในสากลว่าเป็นศิลปะนั้น ผู้อ่านไม่ว่าจะอ่านวรรณกรรมในรูปนวนิยาย บทละคร วรรณกรรมท้องถิ่น หรือบทประพันธ์อื่นๆ ก็จะได้พบลักษณะของวรรณกรรมนั้นๆ ลักษณะเฉพาะเหล่านั้น จะปรุงแต่งความคิดของผู้อ่านและกระตุ้นเตือนให้เกิดความรู้สึกนึกคิดอย่างลึกซึ้ง เป็นความรู้สึกนึกคิดของผู้อ่านจากวรรณกรรมที่ผู้แต่งสร้างขึ้นในรูปแบบต่างๆ และโครงสร้างต่างๆ กัน

๕. คุณค่าจากภาษา สัญลักษณ์ และมโนภาพของวรรณกรรมได้สร้างความงามและความน่าเกลียดให้เกิดขึ้นเพื่อเทียบเคียงกัน วรรณกรรมจะกระตุ้นจินตนาการของผู้อ่านให้หัวนไหวและมีการตอบสนองนักเขียนที่ใช้ภาษาได้กระฉ่งชัดจะถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดในส่วนลึกของจิตใจมายังผู้อ่านได้อย่างยอดเยี่ยม ความงามของภาษาของกวีหรือนักเขียน จะเขย่าอารมณ์และความคิดของผู้อ่านให้ไหวสะเทือน ความหมายที่ลึกซึ้งของกวี ความผสมกลมกลืนของการใช้สัญลักษณ์และการวาดมโนภาพล้วนแต่มีส่วนช่วยจรรโลงใจผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

๖. คุณค่าจากท่วงทำนองเขียนในวรรณกรรมซึ่งทำให้ผู้อ่านรู้จักลักษณะเฉพาะของกวีหรือนักเขียน แต่ละคนนั้นจะทำให้ผู้อ่านเกิดความสนุกตื่นเต้นไปกับบุคลิกลักษณะของกวีหรือนักเขียนซึ่งไม่ซ้ำแบบกัน

^๒ สิทธา พินิจวุฒล และนิตยา กาญจนวรรณ,
(กรุงเทพมหานคร : ดวงกมล, ๒๕๒๐), หน้า ๗ - ๘.

๗. คุณค่าจากความคิดในวรรณกรรมผู้อ่านจะได้พบกระจกเงาที่สะท้อนภาพประสบการณ์ ความฉลาดหลักแหลม และย่อโลกอันกว้างใหญ่มาวางไว้ในวรรณกรรม จะชี้ให้ผู้อ่านเห็นสาเหตุของ ปัญหาต่างๆ และการพยายามค้นหาวิธีที่ดีที่สุดมาแก้ปัญหาเหล่านั้น

นอกจากนี้ยังมีทัศนะของนักเขียนไทยในปัจจุบันหลายท่านที่ได้แสดงความคิดเห็นทางด้าน คุณค่าของวรรณกรรมต่างๆ โดยทั่วไป ไว้อย่างสอดคล้องสรุปตรงกันไว้ดังนี้^๓

๑. คุณค่าทางอารมณ์หรือแรงบันดาลใจที่เกิดขึ้นจากผู้อ่านแล้วถ่ายทอดมายังผู้อ่าน ซึ่งผู้อ่านจะตีความวรรณกรรมนั้นๆ ออกมาซึ่งอาจจะตรงหรือคล้อยกับผู้ประพันธ์ก็ได้ เช่น อารมณ์ โศก อารมณ์รัก อารมณ์โกรธ เคียดแค้น เป็นต้น โดยวรรณกรรมจะเป็นเครื่องขัดเกลาอัธยาศัย และ กล่อมเกล่าอารมณ์ให้หายความหมกหมม คลายความกังวล และความหมกมุ่น หนุนจิตใจให้เกิดความ ผ่องแผ้วทำให้รู้สึกชื่นบาน และร่าเริงในชีวิต ทำให้หายจากความมีจิตใจที่คับแคบรู้ค่าความงามของ ธรรมชาติ ความมีระเบียบเรียบร้อย ความดี ความงาม และความจริงหรือสัจธรรม ที่แฝงอยู่กับความ รื่นเริงบันเทิงใจ หรือการได้ร้องให้กับตัวเองของเรื่องในวรรณกรรมหรือหัวเราะกับคำพูดใน วรรณกรรมนั้นมีผลดีทางด้านอารมณ์

๒. คุณค่าทางปัญญาวรรณกรรมแทบทุกเรื่องผู้อ่านจะได้รับความคิด ความรู้เพิ่มขึ้นไม่ มากก็น้อย มีผลให้สติปัญญาแตกฉานทั้งทางด้านวิชาการ ความรู้รอบตัว ความรู้เท่าทันคน ความเห็นอกเห็นใจต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวละครในเรื่องให้ข้อคิดต่อผู้อ่าน ขยายทัศนคติให้กว้างขึ้น บางครั้งก็ทำให้ทัศนคติที่เคยผิดพลาดกลับกลายเป็นถูกต้อง ยกตัวอย่างเช่น เราอ่านวรรณกรรมเรื่องสามก๊กและราชาธิราช จะให้รู้จักกลยุทธ์ ในการสงคราม กลอุบายต่างๆ เล่ห์ เหลี่ยม นิสัยใจคอของคน และความคิดอันปราดเปรื่องของตัวละครบางตัว พร้อมกันนี้วรรณกรรม แทบทุกเรื่องจะแทรกสัจธรรมที่ผู้อ่านสามารถนำมาใช้ประโยชน์ทำให้จิตใจสูงขึ้น หรือนำมาใช้ ประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่นคำโคลงโลกนิติ ของกรมพระยาเดชาดิศร หรือวรรณกรรมคำ สอน เพลงยาวถวายโอวาทและสวัสดิศึกษาของสุนทรภู่ เป็นต้น ดังนั้นหน้าที่ทางสังคมของ วรรณกรรม อาจจะมีใช้การแก้ปัญหาทางสังคมในเชิงปฏิบัติ หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมนุษย์ใน ระยะสั้น แต่เป็นหน้าที่ของการให้แสงสว่างทางปัญญา

๓. คุณค่าทางศีลธรรมวรรณกรรมเรื่องหนึ่งๆ อาจจะมีคติหรือแง่คิดอย่างหนึ่งแทรกไว้ อาจจะเป็นเนื้อเรื่องหรือเป็นคติคำสอนระหว่างบรรทัด ซึ่งวรรณกรรมแต่ละเรื่องให้แง่คิดไม่เหมือนกัน บางทีที่อ่านอย่างผิวเผิน จะตำหนิตัวละครในเรื่องนั้นว่า กระทำผิดศีลธรรมไม่ส่งเสริมให้คนมีศีลธรรม

^๓ พระครูวินัยธรประจักษ์ จุกกธมโม , พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาไทย , (กรุงเทพมหานคร : โรง พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๔๕) , หน้า ๔๐./ประมวญ ดิศกินสัน , คติชนชาวบ้านการศึกษาในด้าน มานุษยวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แพร่พิทยาสันต์เนชั่นแนล , ๒๕๒๑) , หน้า ๑๐./ปรีชา พิณทอง , ไช ภาสิตโบราณอีสาน, (อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๒๘) , หน้า ๒๐.

แต่ถ้าพิจารณาและติดตามต่อไปจะพบว่า ใครก็ตามที่ไม่อยู่ในศีลธรรมก็ต้องประสบความทุกข์ ความเกลียดชังจากสังคม และวรรณกรรมที่ให้คุณค่าทางศีลธรรมแก่ผู้อ่านที่เห็นได้ชัดเจนก็คือ วรรณกรรมศาสนา ได้แก่ เรื่องชาดกต่างๆ เช่น เวสสันดรชาดก สุวรรณสามชาดก นอกจากนั้นก็มี นิทานนิยายต่างๆ เช่นนิทานอีสปนวนิยายที่มุ่งสอนศีลธรรม เช่น กองทัพธรรม ได้ร่ำกาสาฬหสูตร เป็นต้น หรือเรื่องไตรภูมิพระร่วง ของพระเจ้าลิไท พระปฐมสมโพธิกถา ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส เป็นต้น

๔. คุณค่าทางวัฒนธรรมวรรณกรรมทำหน้าที่ผู้สืบทอดวัฒนธรรมของชาติจากคนรุ่นหนึ่ง ไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง เป็นสายใยเชื่อมโยงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ ในวรรณกรรม มักจะบ่งบอกคติของคนในชาติไว้ เช่นวรรณกรรมสมัยสุโขทัยจะทำให้เราทราบว่าคติของคนไทยสมัยสุโขทัยนิยมการทำบุญให้ทาน การสาปแช่งคนบาปคนผิด มักจะสาปแช่งมิให้พระสงฆ์รับบิณฑบาตจากบุคคลผู้นั้น ดังนี้ เป็นต้น วรรณกรรมของชาติมักจะเล่าถึงประเพณีนิยม คติชีวิต การใช้ถ้อยคำ ภาษา การดำรงชีวิตประจำวัน การแก้ปัญหาสังคม อาหารการกิน ที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า เป็นต้น เพื่อให้คนรุ่นหลังมีความรู้เกี่ยวกับคนรุ่นก่อนๆ และเข้าใจวิถีชีวิตของคนรุ่นก่อน เข้าใจเหตุผลว่าทำไมคนรุ่นก่อนๆ จึงคิดเช่นนั้น ทำเช่นนั้น ก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน ดังเช่น เรื่องขุนช้างขุนแผน ทำให้ผู้อ่านเข้าใจประเพณีการเกิด การโกนจุก การบวช การแต่งงาน การเผาศพ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม คุณค่าทางวัฒนธรรมนี้เป็นเรื่องเฉพาะของแต่ละสังคม ถ้าสามารถสร้างให้เกิดความรู้สึกที่เป็นสากล คือมีอุดมคติเป็นกลาง สามารถเป็นที่ยึดถือของทุกสังคม ก็นับเป็นคุณค่าทางวัฒนธรรมที่ถือเป็นความสามารถอย่างยิ่ง และที่สำคัญวัฒนธรรมอยู่ได้ส่วนหนึ่งก็เพราะมีวรรณกรรมบันทึกไว้เป็นหลักฐาน กล่าวอีกนัยหนึ่งจะโดยรู้สึกตนหรือไม่ก็ตาม นักประพันธ์หรือผู้แต่งย่อมจะแต่งเรื่องที่กล่าวถึงวัฒนธรรมของตน (และอาจจะของผู้คนอื่นด้วย) และในบางครั้งบางคราว เมื่อแปลหรือเรียบเรียงหรือเอาเค้าเดิมมาจากวรรณกรรมต่างประเทศ ก็จะกล่าวถึงวัฒนธรรมของต่างประเทศเท่าที่ตนรู้ และเข้าใจด้วย ผู้อ่านก็จะเกิดความรู้สึกชื่นชมหรือแปลกประหลาดไปกับวัฒนธรรมนั้นๆ ด้วย

๕. คุณค่าทางประวัติศาสตร์ การบันทึกทางประวัติศาสตร์ที่มุ่งจดแต่ข้อเท็จจริงไม่ซ้ำก็อาจจะเบื่อหน่ายหลงลืมได้ เช่นเรื่องราวเกี่ยวกับสงครามยุทธหัตถีระหว่างสมเด็จพระนเรศวรกับพระมหาอุปราชา ในประวัติศาสตร์อาจจะจดบันทึกไว้เพียงไม่กี่บรรทัด ผู้อ่านก็อาจจะอ่านข้ามๆ ไปโดยไม่ทันสังเกตและจดจำ ถ้าได้อ่านลิลิตตะเลงพ่ายจะจำเรื่องยุทธหัตถีได้ดีขึ้นและยังเห็นความสำคัญของเหตุการณ์บ้านเมืองในตอนนั้นอีกด้วย ทั้งนี้เพราะผู้อ่านได้รับรสแห่งความสุขบันเทิงใจในขณะที่อ่านลิลิตตะเลงพ่าย หรือวรรณกรรมประวัติศาสตร์อื่นๆ ที่นำเรื่องราวทางประวัติศาสตร์มาใช้เป็นวัตถุดิบในการแต่งด้วย อย่างไรก็ตามวรรณกรรมดังกล่าว ก็มีไข่เอกสารวิชาการสำหรับอ้างอิงทางประวัติศาสตร์ ตรงข้ามประวัติศาสตร์ต่างหากที่เป็นเอกสารอ้างอิงของวรรณกรรม ดังนั้นการใช้วรรณกรรมเป็นเอกสารอ้างอิงทางประวัติศาสตร์จึงอาจคลาดเคลื่อนได้ อย่างไรก็ตาม

วรรณกรรมถือเป็นกระจกเงาส่องภาพในอดีตของแต่ละชาติได้อย่างดีที่สุด เรื่องราวที่เป็นประวัติศาสตร์หลายเรื่องศึกษาได้จากวรรณกรรมไม่มากนักน้อย

๖. คุณค่าทางจิตนาการเป็นการสร้างความรู้สึกรู้สึกนึกคิดที่ลึกซึ้งจิ นตนาการต่างกับอารมณ์ เพราะอารมณ์คือ ความรู้สึก ส่วนจิ นตนาการ คือความคิด เป็นการลึบสมองทำให้เกิดความคิดริเริ่ม ประดิษฐ์กรรมใหม่ ขึ้นมาได้ จิ นตนาการจะทำให้ผู้อ่านเป็นผู้มองเห็นการณ์ไกลจะทำสิ่งใดก็ได้ทำได้ด้วยความรอบคอบ โอกาสจะผิดพลาดมีน้อย นอกจากนั้นจิ นตนาการเป็นความคิดฝันไปไกลจากสภาพที่เป็นอยู่ในขณะนั้น อาจจะเป็นความคิดถึงสิ่งที่ล่วงเลยมานานแล้วในอดีต หรือสิ่งที่ยังไม่เคยเกิดขึ้นเลย โดยหวังว่าอาจจะเกิดขึ้นในอนาคตก็ได้ เช่นวรรณกรรมพระอภัยมณี สุนทรภู่ผู้แต่งนั้นเป็นกวีที่มีจินตนาการกว้างไกลมาก ได้เฝ้าฝันเห็นภาพการนำพามาผูกเป็นเรือสำเภาใช้ในการเดินทางในมหาสมุทรบนยอดคลื่น เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบันนี้เรือที่ทำด้วยวัสดุน้ำหนักเบาอย่างฟางได้เกิดมีจริงขึ้นแล้วรวมทั้งเรือเร็วที่แล่นได้บนยอดคลื่นหรือบนผิวน้ำด้วย

๗. คุณค่าทางทักษะเชิงวิจารณ์ การอ่านมากเป็นการเพิ่มพูนความรู้ความคิด และประสบการณ์ให้แก่ชีวิต คนที่มีความรู้แคบมีความคิดตื้นๆ และประสบการณ์ในชีวิตเพียงเล็กน้อย มักจะถูกเรียกว่า คนโง่ ส่วนคนที่มีความรู้มากแต่ไม่รู้จักวิเคราะห์วิจารณ์นั้นอาจจะหลงผิดทำผิดได้ วรรณกรรมเป็นสิ่งช่วยให้ผู้อ่านใช้ความคิดนึกตรองตัดสินสิ่งใดดีหรือไม่ดี เช่น พฤติกรรมของอิเหนาซึ่งเป็นนักรบที่เก่งแต่เจ้าชู้มีเมียถึง ๑๐องค์ นั้นเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ดี มีเหตุผลอะไรบ้าง สนับสนุนความคิด หรือเรื่องขุนช้างขุนแผน ซึ่งผู้อ่านมีความเชื่อว่าขุนช้างเลวจริงหรือไม่ สมัยนี้อาจต้องถามตัวเองว่าขุนช้างเลวนั้นเลวอย่างไร และอาจเริ่มเห็นใจขุนช้างจนต้องอ่านใหม่อีกครั้ง คือเริ่มคิดวิจารณ์แล้ว เป็นการฝึกฝนการใช้วิจารณ์ญาณที่ก่อให้เกิดทักษะ หรือความชำนาญในเชิงวิจารณ์ วิจารณ์ญาณเป็นสิ่งจำเป็นมากสำหรับการดำรงชีวิตอยู่ในโลกปัจจุบันนี้ อย่างน้อยผู้อ่านเมื่ออ่านหนังสือแล้ว อาจจะพูดถึงตัวละคร ชีวิต พฤติกรรม เหตุการณ์ เป็นต้น ของเรื่องนั้นๆ ตามความคิดเห็นของตนเอง

๘. คุณค่าทางการใช้ภาษาเพราะการเขียนเป็นการถ่ายทอดความคิด เป็นการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร เพื่อรสชาติทางภาษา เพื่อจูงใจเพื่อความติดใจและประทับใจ ทำให้ผู้อ่านสามารถสังเกตจดจำนำไปใช้ก่อให้เกิดการใช้ภาษาที่ดี เพราะการเห็นแบบอย่างทั้งที่ดี และบกพร่องทั้งการใช้คำการใช้ประโยค การใช้โวหาร เป็นต้น

๙. คุณค่าที่เป็นแรงบันดาลใจให้เกิดการสร้างวรรณกรรม และศิลปกรรมด้านต่างๆ วรรณกรรมที่ผู้เขียนเผยแพร่ออกไปบ่อยครั้งที่สร้างความประทับใจ และแรงบันดาลใจ ให้เกิดผลงานอื่นๆ เพิ่มขึ้น เช่นภาพวาดของจักรพันธ์ โปษยกฤต ส่วนมากจะได้แรงบันดาลใจจากวรรณคดีไทย เช่นเรื่องขุนช้าง - ขุนแผน เป็นต้น และวรรณกรรมโดยเฉพาะวรรณคดีต่างๆ นั้นถือเป็นหนังสือที่ได้ชื่อว่าบรรจุไว้ด้วยถ้อยคำภาษาที่ประณีตที่สุด ตรึงใจและแหลมคมที่สุด อาจใช้ภาษาที่เป็นภาษาชนิดพิเศษ

คำพินสมัย สร้างศัพท์ใหม่ แผลงคำเอาตามใจชอบของนักประพันธ์หรือกวีใช้คำศัพท์ท้องถิ่นหรือพื้นเมือง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นการเพิ่มพูนความรู้ทางภาษาให้แก่ผู้อ่านทั้งสิ้นโดยเฉพาะทางด้านคำศัพท์แล้วนับว่ามีคุณค่าเอนกอนันต์ หรือแม้แต่วรรณกรรมที่ใช้ภาษาอย่างง่าย ๆ ก็ย่อมเป็นปัจจัยที่สร้างภูมิปัญญาให้แก่ผู้อ่านได้เรื่อยไปโดยไม่มีขอบเขต

ซึ่ง คุณค่าของวรรณกรรมทั่วไปทั้ง ๙ ข้อที่กล่าวมานี้สามารถที่จะสรุปเป็นประเด็นใหญ่ได้เป็น ๒ ประเภทหลักๆ ได้ดังนี้คือ^๔

๑. คุณค่าของวรรณกรรมต่อปัจเจกบุคคล ที่ให้สาระประโยชน์ต่อบุคคลอันเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมด้วยการส่งเสริมการเรียนรู้และฝึกทักษะ ส่งเสริมปลูกฝังนิสัยรักการอ่าน ฝึกทักษะในการอ่าน ส่งเสริมในการเรียนรู้ทางด้านภาษาช่วยให้มีโอกาสฝึกทักษะ ส่งเสริมให้รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ รวมทั้งยังให้ความบันเทิงใจ เพลิดเพลิน สนุกสนานไปตามเนื้อเรื่อง และเป็นประทีปปัญญา ชี้ให้เห็นสภาพของชีวิตมนุษย์ในสังคม ให้ประสบการณ์จำลองชีวิตในแง่มุมต่างๆ เกี่ยวกับวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคม

๒. คุณค่าวรรณกรรมต่อการสร้างสรรค์สังคมที่มีส่วนให้ความสำนึกของสังคม หรือมโนทัศน์ร่วมของสังคม โดยวิธีเสนอแนวคิดต่อผู้อ่านโดยส่วนรวม เป็นการปลูกฝังทัศนคติต่อสังคมแก่ผู้อ่าน และมีกลวิธีในการนำเสนอในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้ผู้อ่านเห็นพ้องกับแนวคิดที่ผู้ประพันธ์เสนอมาในรูปวรรณกรรม หรือให้ผู้อ่านเลือกรูปแบบของสังคมตามทัศนะของตนเองรวมมากับการบันเทิงใจในวรรณกรรมด้วย ซึ่งเป็นตัวเร่งเร้า ส่งเสริมให้ผู้อ่านอันเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมยอมรับแนวคิดเหล่านั้น และมีมโนทัศน์ร่วมต่อสังคม ทั้งที่เป็นกฎเกณฑ์ต่อสังคม ศีลธรรม กรอบจารีตประเพณี และธรรมเนียมต่าง ๆ รวมถึงความรับผิดชอบต่อสังคมและการได้เสนอแนวคิดร่วมของการเปลี่ยนแปลงสู่การเสนอแนะเร่งเร้ามโนคติของปัจเจกบุคคลให้ยอมปรับตัวเข้ากับสังคมอันไม่เคยหยุดนิ่ง

ด้วยเหตุนี้วรรณกรรมจึงเป็นมรดกของสังคม เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่แสดงเอกลักษณ์ของความเป็นชาติด้วยการบันทึกผ่านอักษรเรื่องราวต่างๆ อันเป็นเครื่องบ่งชี้ความเป็นอารยะของชนในชาติ นั้นเป็นว่าเป็นชาติอารยะไม่ใช่ชาติใหม่นั้นเอง^๕

๔.๒ วิเคราะห์คุณค่าพุทธธรรมในวรรณกรรมสิริจันทโหวาท ยอดคำสอนที่มีต่อสังคมไทย

จากการศึกษาพบหลักพุทธธรรมในวรรณกรรมสิริจันทโหวาท ยอดคำสอนพบว่าหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมนั้นประกอบไปด้วยพุทธธรรมอยู่ ๘ เรื่อง คือ

^๔ เอกสารประกอบการอภิปราย เรื่อง สถานภาพของภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานในปัจจุบัน, จัดโดยสถาบันภาษาไทย กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ ณ โรงแรมเจริญธานี บรีนซสอําเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๔๔, อัดสำเนา.

^๕ เพ็ญพักตร์ ลิ้มสัมพันธ์, *อักษรธรรมอีสาน*, (นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๓), หน้า ๒๘

- ๑) พุทธธรรมว่าด้วยการปกครอง
- ๒) พุทธธรรมว่าด้วยผู้อยู่ใต้ปกครอง
- ๓) พุทธธรรมว่าด้วยความกตัญญูกตเวที
- ๔) พุทธธรรมว่าด้วยความเสียสละ
- ๕) พุทธธรรมว่าด้วยสัมมาอาชีวะ
- ๖) พุทธธรรมว่าด้วยศีล
- ๗) พุทธธรรมว่าด้วยความเจริญ
- ๘) พุทธธรรมว่าด้วยความเสื่อม

ซึ่งเมื่อนำมาวิเคราะห์คุณค่าในวรรณกรรมสิริจันโทวาทยอตคำสอนที่มีต่อสังคมไทยแล้ว โดยพิจารณาในเนื้อหาแยกออกเป็นประเด็นต่างๆ ที่มีต่อสังคมไทยพบว่าสามารถที่จะสรุปได้เป็น ด้านๆ ดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ คุณค่าด้านการดำเนินชีวิต

เป็นที่ทราบดีว่ามนุษย์^๖ นั้นคือสิ่งมีชีวิตที่มีวิวัฒนาการได้สูงกว่าสิ่งมีชีวิตอื่น ฉลาดสามารถที่จะรู้จักแยกแยะถูกผิดชั่วดี สร้างอารยธรรม^๗ หลักการปฏิบัติเพื่อที่จะรู้จักการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ซึ่งในการอยู่กันเป็นสังคมนั้นจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องมีหลักหรือข้อปฏิบัติที่จะสามารถทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับผู้คนในสังคมนั้นๆ ซึ่งหลักปฏิบัติการดังกล่าวมานี้มีหลักพุทธธรรมว่าได้อยู่ร่วมกันด้วยการดำเนินชีวิตระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ นั้นจะต้องมีมรรคา^๘ ในฐานะหลักปฏิบัติว่าด้วยสังคมที่มนุษย์ที่จะต้องประกอบด้วยสิ่งที่เรียกว่ากัลยาณมิตร^๙ เพื่อ

^๖ สืบค้นใน <http://www.royin.go.th/dictionary/> พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตสถาน ๒๕๕๒ ออนไลน์ สืบค้นเมื่อ ๑๕/๑/๒๕๖๐ เวลา ๑๒.๐๐ น.

^๗ สืบค้นใน <http://dictionary.sanook.com/search/dict-th-th-royal-อารยธรรมสืบค้นเมื่อ ๑๕/๑/๒๕๖๐ เวลา ๑๒.๐๐ น.>

^๘ มรรคา ในพระพุทธศาสนา เป็นชื่อแห่งโลกุตระธรรม คู่กับ ผล มี ๔ ชั้น คือ โสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค อรหัตมรรค ทางที่จะนำไปสู่ความพ้นทุกข์ เป็น ๑ ในอริยสัจ ๔ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค เรียกเต็มว่า มรรคมืองค์ ๘ ประกอบด้วย สัมมาทิฐิ - ความเห็นชอบ ๑ สัมมาสังกัปปะ - ความดำริชอบ ๑ สัมมาวาจา - การเจรจาชอบ ๑ สัมมากัมมันตะ - การงานชอบ ๑ สัมมาอาชีวะ - การเลี้ยงชีวิตชอบ ๑ สัมมาวายามะ - ความพยายามชอบ ๑ สัมมาสติ - ความระลึกชอบ ๑ สัมมาสมาธิ - ความตั้งใจชอบ ๑ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มัชฌิมาปฏิปทา (ส. มารค,ป. มคค). สืบค้นใน, <http://www.royin.go.th/dictionary/> พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตสถาน ๒๕๕๒ ออนไลน์ สืบค้นเมื่อ ๑๒/๒/๒๕๖๐ เวลา ๑๒.๐๐ น.

แสดงถึงการยอมรับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ที่จะต้องมีผู้แนะนำสั่งสอน ที่ปรึกษา มีเพื่อน มีการคบหา สัมพันธ์ต่อกัน โดยบุคคลผู้แวดล้อมนั้นจะต้องเป็นบุคคลที่ดี อยู่ในฐานะปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งที่จะชักนำและส่งเสริมให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยที่หลักกัลยาณมิตรที่ดี จะต้องประกอบด้วยความรักเมตตา ซึ่งความรักเมตตาควรเกิดจากความมีจิตสำนึกรับผิดชอบตามหน้าที่ที่ควรปฏิบัติ ภาระหรือพันธะผูกพันในการจะปฏิบัติหน้าที่ ควรบรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ของหน้าที่ ซึ่งหลักพุทธธรรมนั้นมุ่งหมายมาสู่ที่เรื่องของทิศทั้ง ๖^{๑๐} เป็นสำคัญ ซึ่งในทิศ ๖ นั้นจะว่าด้วยเรื่องของหน้าที่ที่บุคคลประเภทต่างๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์ทางสังคมกันเปรียบดังทิศที่อยู่รอบตัว ซึ่งประกอบด้วยทิศดังต่อไปนี้

(๑) ปุรัตถิมทิศ ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ บิดา มารดา ซึ่งมารดาบิดาอนุเคราะห์บุตรธิดาจะต้องประกอบหน้าที่ ดังต่อไปนี้ คือ ๑. ห้ามปรามจากความชั่ว ๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี ๓. ให้ศึกษา ศิลปวิทยา ๔. หาคุ้มครองที่สมควรให้ ๕. มอบทรัพย์สมบัติให้ในโอกาสอันสมควร ส่วนบุตรธิดาพึงบำรุงมารดาบิดา ดังนี้ ๑. ท่านเลี้ยงเรามาแล้วเลี้ยงท่านตอบ ๒. ช่วยทำกิจของท่าน ๓. ดำรงวงศ์สกุล ๔. ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท ๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้ท่าน

(๒) ทักขินทิศทิศเบื้องขวา ได้แก่ ครูอาจารย์ ซึ่งครูอาจารย์อนุเคราะห์ศิษย์จะต้องประกอบหน้าที่ ดังนี้ ๑. ฝึกฝนแนะนำให้เป็นคนดี ๒. สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ๓. สอนศิลปวิทยาให้ สิ้นเชิง ๔. ยกย่องให้ปรากฏในหมู่เพื่อน ๕. สร้างเครื่องคุ้มกันภัยในสารทิศคือ สอนให้ศิษย์ปฏิบัติได้จริง นำวิชาไปเลี้ยงชีพทำการงานได้ ส่วนศิษย์พึงบำรุงครูอาจารย์ ด้วยการ ประกอบหน้าที่ ดังนี้ ๑. ลูกต้อนรับแสดงความเคารพ ๒. เข้าไปหา ๓. ใฝ่ใจเรียน ๔. ประนินบัติ ๕. เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ

(๓) ปัจฉิมทิศ ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ สามเณรภรรยา ซึ่งสามเณรภรรยาจะต้องประกอบหน้าที่ ดังนี้ ๑. ยกย่องสมฐานะภรรยา ๒. ไม่ดูหมิ่น ๓. ไม่นอกใจ ๔. มอบความเป็นใหญ่ในงานบ้านให้ ๕. หาเครื่องประดับมาให้เป็นของขวัญ ตามโอกาส ส่วนภรรยาอนุเคราะห์สามีดังนี้ ๑. จัดงานบ้านให้เรียบร้อย ๒. สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี ๓. ไม่นอกใจ ๔. รักษาสมบัติที่หามาได้ ๕. ขยันไม่เกียจคร้านในงานทั้งปวง

^๙ ดูรายละเอียดใน, ส.ม. (ไทย), ๑๙/๕-๑๒๙/๒-๓๖, อ.เอก. (ไทย), ๒๐/๗๒-๑๒๘/๑๖-๒๕, อ้างแล้ว, หน้าที่ ๑.

^{๑๐} ที.ม. (ไทย), ๑๐/๒๙๗/๓๔๓, ม.ม. (ไทย), ๑๒/๑๔๗/๑๒๐, อ้างแล้ว, หน้าที่ ๒๒๔-๒๓๑.

(๔) อุตตรทิส ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตรสหาย ซึ่งหน้าที่ในการ บำรุงมิตรสหาย มีดังต่อไปนี้

๑. เพื่อแผ้วแบ่งปัน ๒. พุดจามีน้ำใจ ๓. ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ๔. มีตนเสมอร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วย ๕. ซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน ส่วนมิตรสหาย มีหน้าที่อนุเคราะห์ตอบ ดังนี้ ๑. เมื่อเพื่อนประมาทช่วยรักษา ป้องกัน ๒. เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สมบัติของเพื่อน ๓. ในคราวมีภัย เป็นที่พึ่งได้ ๔. ไม่ละทิ้งในยามทุกข์ยาก ๕. นับถือตลอดถึงวงศ์ญาติของมิตร

(๕) อุปริมทิส ทิศเบื้องบน ซึ่งได้แก่ พระสงฆ์ สมณพราหมณ์ โดยคฤหัสถ์พึงบำรุงพระสงฆ์

ดังนี้ ๑. จะทำสิ่งใดก็ทำด้วยเมตตา ๒. จะพูดสิ่งใดก็พูดด้วยเมตตา ๓. จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา ๔. ต้อนรับด้วยความเต็มใจ ๕. อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔ ส่วนพระสงฆ์อนุเคราะห์คฤหัสถ์ ตามหน้าที่ ดังนี้ ๑. ห้ามปรามจากความชั่ว ๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี ๓. อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี ๔. ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง ๕. ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง ๖. บอกทางสวรรค์ สอนวิธีดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จ ความเจริญ

(๖) เภฏฐิมทิส ทิศเบื้องล่าง ซึ่งได้แก่ ลูกจ้างกับนายจ้าง โดยนายจ้างพึงบำรุงลูกจ้าง ตาม

หน้าที่ ดังนี้ ๑. จัดการงานให้ทำตามกำลังความสามารถ ๒. ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่งานและ ความ เป็นอยู่ ๓. จัดสวัสดิการดีมีช่วยรักษาพยาบาลในยามเจ็บไข้ เป็นต้น ๔. ได้ของแปลกๆ พิเศษมา ก็ แบ่งปันให้ ๕. ให้มีวันหยุดและพักผ่อนหย่อนใจตามโอกาส อันควร ส่วนลูกจ้างอนุเคราะห์นายจ้าง ด้วยการทำหน้าที่ดังนี้ ๑. เริ่มทำงานก่อน ๒. เลิกงานทีหลัง ๓. เอาแต่ของทีนายให้ ๔. ทำการงานให้ เรียบร้อยและดียิ่งขึ้น ๕. นำความดีของนายไปเผยแพร่

ซึ่งหลักทิส ๖ นั้นจึงเป็นสาระสำคัญในพุทธธรรมที่จะยังให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างมี ความสุข เมื่อกลับมาพิจารณาคุณค่าเชิงความสัมพันธ์ในการดำเนินชีวิตตามหน้าที่ของมนุษย์ใน วรรณกรรม สิริจันโทวาท ยอดคำสอน พบว่ามีหลักการดำเนินชีวิตตามหน้าที่ ที่ปรากฏสามารถนำมา วิเคราะห์ลงในเรื่องที่กล่าวมานี้ อยู่ในวรรณกรรมสิริจันโทวาท ยอดคำสอน คือ

(๑) พุทธธรรมว่าด้วยการปกครอง วิเคราะห์เห็นคุณค่า ด้านการดำเนินชีวิต (มนุษย์กับ มนุษย์) ซึ่งหลักพุทธธรรมข้อนี้เมื่อพิจารณาจะมีปรากฏอยู่ในทิส ๖ อย่างชัดเจนในหน้าที่ของ ผู้ปกครองที่จะต้องปกครองบ้านเมืองไพร่ฟ้าประชาชน โดยกษัตริย์ในทิส ๖ คือ อุปริมทิส ทิศเบื้องบน ด้วยเหตุผลของกษัตริย์หรือผู้ปกครองในประเทศไทยนั้นเป็นที่เคารพศรัทธาของพระสงฆ์ สมณ พราหมณ์ เป็นผู้ประกอบด้วยบุญญาบารมี ดังนั้นหากจำแนกตามหลักคุณสมบัติแล้วกษัตริย์ หรือ ราชาก็จะเป็นอุปริมทิส ไม่ได้เป็นเภฏฐิมทิส ทิศเบื้องล่าง ที่สัมพันธ์กันเหมือนเจ้านายกับลูกจ้างไม่ ใน

เนื้อหาวรรณกรรมสิริจันโทวาท ยอดคำสอนนี้ กล่าวถึงการทำหน้าที่ของผู้ปกครอง ดังที่ปรากฏข้อความว่า

ครั้นพระเมื่อเมืองฟ้าลาโลกสู่สวรรคไปนั้น ราชบุตดาให้แทนพระองค์คุมไพร่
ยศใหญ่กว้างบุญล้นยิ่งกว่าหลังเจ้าเอย ชื่อว่าพระมงกุฎเกล้าตนยอดชีวิต
พระบิณฑลครองธรรมสืบพระวงศ์แทนเชื้อ พระบิได้อาวเอื้อแสงแต่ความสุข
แปลงแต่ครองราชาให้ไพร่เมืองย่ายาน พระก็ตั้งที่ยงมั่นทศราชครองธรรม
ไพร่เมืองมีความสุขเหตุพระองค์บุญกว้าง อันที่อุบาทว์ฮ้ายตามฮ่อมหมอมหายมานั้น
เฮาบ่หลังแลเห็นชิตีตามความเว้า ตั้งหากเดาหลอกไว้กายช่วยให้ตื่นใจแท้แล้ว ^{๑๑}

....อันชีวิตเฮาเจ้าช้อย ทั้งคร้วเหือนเหมิดทุกสิ่ง
หากเป็นของพระมิ่งต้น ทรงเอื้อทั่วแผ่นดินแท้แล้ว
คือว่าไผผู้มาตีฆ่า และลงโลกชิงของผู้ใดนั้น
พระบิเลียมเสียให้สอบเอาจนได้ ครั้นว่าจับมาได้วางสินไหมให้ตามโทษ
พระทรงโผดไพร่ฟ้า ไกลใกล้พร่ำเสมอเจ้าเอย
อันที่คำเจ้าชีวิตนั้น ตั้งหากแม่นบ่มีผิด ^{๑๒}

สามารถสรุปความถึงหน้าที่ของผู้ปกครองได้ว่า ในการปกครองนั้นพระมหากษัตริย์ (พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว) จะไม่กระทำตนผิด คลองธรรม หรือ แสวงหาแต่ความสุขใส่ตน แต่จะยึดมั่นในการปกครองตามหลักแห่งทศพิธราชธรรม ที่ทำให้ไพร่ฟ้าประชาชนมีความสุข นอกจากนี้ก็ควรระมัดระวังถึงหน้าที่ของกษัตริย์ที่ดูแลและประชาชนไม่ให้ใครมาทำร้าย ลักทรัพย์ โดยให้ความคุ้มครองดูแลเสมอกัน ทำให้เห็นและวิเคราะห์คุณค่าพุทธธรรม ว่าด้วยการปกครอง นี้ เป็นคุณค่าหน้าที่หนึ่งของผู้ปกครองกระทำต่อผู้อยู่ใต้การปกครองซึ่งเป็นหน้าที่ของมนุษย์ต่อมนุษย์ที่สร้างความสุขสงบร่มเย็นในสังคมประเทศให้เกิดขึ้นได้ด้วยการดำเนินตามหน้าที่ที่ตนพึงทำนั่นเอง จึงเป็นสร้าง คุณค่าด้านการดำเนินชีวิตที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมสิริจันโทวาท ยอดคำสอนนี้

(๒) พุทธธรรมว่าด้วยผู้อยู่ใต้ปกครอง สามารถวิเคราะห์เห็นคุณค่าด้านการดำเนินชีวิต (มนุษย์กับมนุษย์) จากหน้าที่สัมพันธ์ทางสังคมของผู้อยู่ใต้ปกครองซึ่งหลักพุทธธรรมข้อนี้เมื่อพิจารณา

^{๑๑} ปรีชา พินทอง (ชำระ), สิริจันโทวาท ยอดคำสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซ็ท , ๒๕๓๓), หน้า ๕ - ๖.

^{๑๒} ปรีชา พินทอง (ชำระ), สิริจันโทวาท ยอดคำสอน, หน้า ๑๖.

ตามหลักทศ ๖ แล้วจะเห็นว่าผู้อยู่ใต้ปกครองนั้นไม่สามารถจะจัดอยู่ในทิศใดได้แบบเจาะจงลงไปได้ ด้วยเหตุผลในทางบริบทการเมืองและการปกครองของไทยนั้น ประชาชน หรือผู้ที่อยู่ใต้ปกครองมีความโน้มเอียงไปในฐานะของความเป็นพี่เป็นน้อง เป็นพ่อเป็นแม่ เป็นลูกเป็นหลานมากกว่าลูกจ้างกับนายจ้าง ดังนั้นทิศที่ถือได้ว่ามีความใกล้เคียงในสถานะความเป็นผู้อยู่ใต้ปกครองอันพึงเป็นได้คือ อุตตมทิศ ทิศเบื้องซ้าย (มิตรสหาย) และปฐมทิศ ทิศเบื้องหน้า (บิดา มารดา) ดังนั้นเนื้อหาที่ปรากฏในวรรณกรรมสิริจันทโหวาท ยอดคำสอน การดูแลผู้อยู่ใต้ปกครองจึงเน้นความช่วยเหลือดูแลกันมากกว่าจะบีบบังคับขู่เข็ญ โดยในวรรณกรรมปรากฏในเรื่องของหน้าที่ประชาชน คือการช่วยเหลือรัฐในการจ่ายภาษี เพื่อสร้างความปลอดภัยในรัฐจากการตั้งกองกำลังในการดูแลประชาชน ดังที่ปรากฏในข้อความว่า

เหตุอาณาจักรเพิ่นใหญ่กว้าง	คนน้อยก็บ่พอ
จึงได้เกิดเบียดเบียน	นุ่งห่มการกิน
ในกองตระเวน	อเนกหลายเหลือล้น
เงินหลวงจึงได้ขึ้น	เก็บเงินนำพวกไพร่
ครั้นพวกไพร่บ่ช่วยเจ้า	เมืองสั่นด้วยฮ่อมใด
อันเสียเงินปีเท่านั้น	อย่าเสียตายเป็นบุญใหญ่
เหตุเขาได้ช่วยเจ้า	ให้ตั้งเขตกองฮักษา
ฝูงหมู่เศิกโจรมาร	บโคบชิงเมืองบ้าน
ศาสนาบ่สูญเศร้า	คลองพญาบ่ตกต่ำ
ไพร่เมืองบ่เดือดฮ้อน,	เหตุเงินนั้นช่วยแผ่นดินแท้แล้ว ^{๑๓}

และในอีกตอนหนึ่งกล่าวว่า

อันที่ฝูงไพร่น้อยภายเขาได้เกิดฮ่อมมานั้น ก็เพราะบุญสร้างไว้นำท้าวตั้งแต่หลัง
จึงได้มาเกิดพร้อมชนหม่โพธิ์ศรี อาศัยพระบารมีจึงอยู่เย็นดอมท้าว
ยูถ่างพากันค้าขายของตั้งตลาด ยูถ่างพากันสร้างมาสวนแทบทุกแห่ง
ยูถ่างพากันเข้ากระทำการเป็นข้าบาท พระได้ทรงชุบเลี้ยงคนย่านกระเดื่องแดน
ควรจักเห็นคุณท้าว ตามกระบวนที่ตนเพ็งมานั้น

^{๑๓} ปรีชา พินทอง (ชำระ), สิริจันทโหวาท ยอดคำสอน, หน้า ๑๕- ๑๖.

ครั้นบมีพระแผ่นหล้า เป็นเจ้าผู้นั่งปอง

ตั้งนั้นคนจักอณละหนฮ้อน เค็กโจรมารเกิด

ทุกแห่งเหตุว่ามีแต่ไพร่น้อย นายสิตும்ก็บมีแลนา

อันที่เสียเงินให้หัวคน ปี ๖ บาทก็ดี

หรือนาสวนเพิ่นบเว้น เก็บเลี้ยงทั่วแผ่นดินก็ดี

อันนี้ก็หากเป็นจาฮิดของเก่าคลองกษัตริย์ แต่ปถมราชาก็ตั้งเดียวกันนี้^{๑๔}

ตั้งนั้นจึงพอสรุปได้จากเนื้อความในวรรณกรรมสิริจันโทวาท ยอดคำสอนถึง คุณค่าด้านการดำเนินชีวิต(มนุษย์กับมนุษย์) ของผู้อยู่ใต้ปกครองหรือประชาชนว่าจะต้องทำหน้าที่ของตน นอกเหนือจากการดำเนินชีวิตด้วยการประกอบอาชีพทำมาหากินเลี้ยงตนแล้วยังต้องมีหน้าที่ในการจ่ายภาษีเพื่อการพัฒนาประเทศและสร้างความมั่นคงให้แก่รัฐอีกหน้าที่หนึ่ง

(๓) พุทธธรรมว่าด้วยความกตัญญูกตเวที^{๑๕} ในความเป็นมนุษย์ส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ทางธรรมชาติที่ไม่สามารถปฏิเสธความรับผิดชอบที่พึงปฏิบัติต่อกัน และยึดถือว่าเป็นสิ่งดีงามควรกระทำต่อผู้มีพระคุณนั้น ซึ่งหน้าที่เช่นนี้ปรากฏอยู่ใน รัตถิมทิส หรือ ทิศเบื้องหน้า (บิดามารดา) ทักขินทิส ทิศเบื้องขวา (ครูอาจารย์) อุตตรทิส ทิศเบื้องซ้าย (มิตรสหาย) และเทญญิมทิส ทิศเบื้องล่าง (ลูกจ้างกับนายจ้าง) โดยหน้าที่นี้จะเกิดขึ้นเมื่อฝ่ายหนึ่งได้ช่วยเหลือหรือเกื้อกูลต่ออีกฝ่าย ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของผู้ที่ได้รับการเกื้อกูลหรือได้รับความช่วยเหลือนั้นจะต้องแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณ ดังปรากฏกล่าวถึงคุณแห่งคุบาอาจารย์หรือผู้สอนสั่งและสิ่งที่ลูกศิษย์ พึงปฏิบัติตนต่อผู้เป็นอาจารย์ ดังนี้ว่า

คำว่าครูบานั้นก็หมายคนผู้สอนสั่ง	คือผู้รู้ฉลาดมากทางโลกและทางธรรม
เพิ่นบขำมาคร้านมีเพียรสั่งสอนโลก	เพิ่นหวังประโยชน์กว้าง เหยินฮู้สาตรศิลป์
พลอยเหล่ายินดีด้วยทางแผ่ความสุข	ไผมาเฮียนทางใด ก็บอกไปทางนั้น
เห็นว่าคนในโลก เกิดแก่เสมอกัน	หวังความสุข ตั้งเดียวโดยด้าม
คนผู้ทำประโยชน์ให้ ผูกคนในโลก	บ่ซื้อคร้าน หาได้แต่ฝ่ายใด

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

^{๑๕} พุทธศาสนิกฯ, กตัญญูกตเวทีเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของโลก, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๓๒.

ตั้งหากอุตตโมแท้ หลิงชายบได้ว่า ใผผู้เป็นดั่งนั้น ควรแล้วเ็นว่าครู เจ้าเอย^{๑๖}
 ...ใผผู้เฮียนอำฮู้ วิชาสวดทางใด ก็ให้มีใจจดเพ็งวิชาตนฮู้
 อุตส่าห์สู้เพียรไปให้ถึกช่อง คุณอาจารย์ยกใส่เกล้า คึงไว้อย่าลืม
 อย่าให้ผิดใจครู จึ่งฮุ่งเฮืองเมื่อหน้า อันว่ากตัญญูนี้ ในธรรมพระเจ้ากล่าว
 ใผหากตั้งเที่ยงมั่น บ่ลบหลู่คุณครู ดั่งนั้น แม่นจักทำการใด ก็ฮุ่งเฮืองการนั้น
 เถึงจักตกทุกข์ยาก คับแค้นขัดสนประการใด หรือเข้าเคิกสงครามช่วยแผ่นดินการเจ้า
 หากบ่ไล่ละทมิคุณครูยกใส่เกล้า ก็จักมีเดชกล้าแคล้วคลาดความตาย
 หากจักสมใจหมายเหตุพระคุณชูคำ ครูบาอาจารย์นี้ ก็ของแพงควรห่มห่อ
 ให้เจ้าคิดต่อตั้งสงวนไว้หมั่นคึง หั่นท่อน ให้หมั่นอธิษฐานตั้งขอพระคุณเพิ่มมาช่วย
 เถึงแม่นทำบุญสร้าง ศีลทานตักบาตรกิติ ก็ให้เจ้าหยาดน้ำถวายให้แก่ครู
 ขอให้บุญไปค้า ครูบาสนุกยิ่ง ใผผู้เฮ็ดสิ่งนี้ตั้งเป็นแก้วแก่นคน แท้แล้ว^{๑๗}

สรุปความได้ว่า ความเป็นครูคือผู้ที่สั่งสอนในเรื่องต่างๆ ดั่งนั้นควรมีความกตัญญูต่อครูบา
 อาจารย์นี้ ศิษย์ผู้มีความกตัญญูนี้จะมีแต่ความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต เมื่อถึงคราวมีทุกข์ใดๆ หรือเมื่อเจอ
 เหตุร้ายต่างๆ หรือเจอเหตุการณ์ซับซ้อนย่อมนำให้ผู้มีความกตัญญูนี้รอดพ้นจากอันตรายได้
 นอกจากเรื่องความกตัญญูที่ศิษย์พึงกระทำต่อครูบาอาจารย์แล้ว ยังพบว่าลูกที่ดีก็พึงกระทำหน้าที่นี้
 ด้วย ดังปรากฏในสิจันโหวาท ยอดคำสอน ตอนหนึ่งว่า

ลูกดีเพิ่นเพียรเลี้ยงทำการงานส่วยพ่อแม่ คกข้าวและหาบน้ำการแต่งแลงาย
 บให้เคื่องเถิงมือพ่อแม่ตนเพียรเลี้ยง ยามชราหรือเจ็บไข้อุตส่าห์เพียรบให้ยาก
 ขี้เยี่ยวเพียรเช็ดล้างบ่างเฒ่าให้อยู่พวย เฮ็ดคือโตยังน้อยแทนคุณเพิ่นเลี้ยงยาก
 บางผ่องไปเที่ยวค้าหาเงินค่าเลี้ยงพ่อแม่ บางผ่องเอาตนเข้าทำราชการหลวง
 เป็นขุนนางส่วยแผ่นดินการเจ้า มีเงินค่าส่งมาให้แทนบุญคุณตอบพ่อแม่
 บางผ่องเอาตนเข้าในคลองพุทธบาท บวชแต่น้อยจนเฒ่าแก่คึง
 มีแต่ทงศีลสร้างภาวนาทุกเช้าค่ำ หมายหยาดน้ำ เถึงเฒ่าให้อยู่เย็น
 ทั้งเหล่าสอนสั่งให้ฮู้ท่อมทางสวรรค์ ชื่อว่าเป็นข้าคำให้พ่อแม่เมื่อเมือง ฟ้า อันนี้
 อุตตโมแท้บุตดาในโลก โชคใผมีจึ่งพ้อหาได้แต่ละคน เจ้าเอย^{๑๘}

^{๑๖} ปรีชา พิณทอง (ชำระ), สิจันโหวาท ยอดคำสอน, หน้า ๑๗ - ๑๘.

^{๑๗} เรื่องเดียวกันหน้า ๒๐.

พอสรุปได้ว่าความกตัญญูถือเป็นหลักการปฏิบัติที่ดีที่ทุกสังคมควรพึงปฏิบัติต่อผู้มีพระคุณ ทั้งต่อพ่อ ครูบาอาจารย์ ผู้เกื้อกูลเกื้อหนุนหรือผู้ที่ให้การอุปถัมภ์ คำชู้ในเรื่องต่างๆ^{๑๙} และความกตัญญูทดแทนนั้นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในการดำเนินชีวิตที่ดีของมนุษย์นั่นเอง

(๔) **พุทธธรรมว่าด้วยความเสียสละ** ความเสียสละนั้นถือว่าเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานของผู้ที่อยู่ร่วมกันในสังคม ทุกคนในสังคมต้องมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเสียสละแบ่งปันให้แก่กัน ไม่มีจิตใจคับแคบ เห็นแก่ตัว ความเสียสละจึงเป็นคุณธรรมเครื่องผูกมิตรไมตรี^{๒๐} ยึดเหนี่ยวจิตใจไว้ เป็นเครื่องมือสร้างลักษณะนิสัยให้เป็นคนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัวคนที่อยู่ร่วมกันในสังคมจะเกิดความสงบสุขได้ควรจะมีคุณธรรมคือความเสียสละ คือเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อส่วนรวม เพราะถ้าต่างคนต่างเห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่คนอื่นแล้ว ส่วนรวมก็จะเดือดร้อน เมื่อส่วนรวมเกิดความเดือดร้อนเสียแล้วความสุขความสงบจะเกิดขึ้นได้อย่างไร

การเสียสละจึงเป็นคุณธรรมสำคัญอย่างหนึ่งในสังคม เริ่มตั้งแต่ครอบครัวอันเป็นหน่วยเล็กๆ ของสังคม ต้องเสียสละความสุขส่วนตัวให้แก่กัน เสียสละทรัพย์สินที่หามาได้ด้วยความเหนียว ยากลำบากให้แก่กัน ทั้งในยามปกติและคราวจำเป็น ดังจะเห็นได้จากที่มีการเสียสละ และบริจาคทรัพย์สิน สิ่งของเพื่อช่วยเหลือกัน ในเมื่อประสบภัยอย่างใดอย่างหนึ่ง เกิดขึ้นแก่คนในที่ใดที่หนึ่ง ก็มักจะมีการรับบริจาคเพื่อนำเงินหรือสิ่งของไปช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความทุกข์ความเดือดร้อนอันเกิดจากภัยพิบัติต่างๆ เช่น อุทกภัย วาตภัย เป็นต้น หรือไม่ก็มีการรับบริจาคสิ่งของเพื่อนำไปสร้างเป็นสาธารณประโยชน์ให้แก่สังคมส่วนรวม^{๒๑} ดังนั้นในทางพุทธศาสนาจึงได้นำหลักของสังคหวัตถุ ๔ มาประกอบใช้กับหลักความเสียสละ คือ

๑) ทาน การให้ การเสียสละ การแบ่งปันเพื่อประโยชน์แก่คนอื่น ช่วยปลูกฝังให้เป็นคนที่ไม่เห็นแก่ตัว แบ่งปันกัน (แบ่งปันไปมา)

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐- ๓๑.

^{๑๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พัฒนาวัฒนธรรมในตัวคนไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๗๓. ; พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม “ฉบับปรับปรุงและขยายความ”, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย , ๒๕๔๒), หน้า ๗๘. ; อ.ท. (ไทย), ๒๐/๓๖๔/๑๐๘,

^{๒๐} พระเทพคุณาภรณ์ (โสภณ โสภณจิตโต ป.ธ.๙), **ความเสียสละ**, บทความทางพุทธศาสนาคอลัมน์ธรรมะวันหยุด , (๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๔).

^{๒๑} ด.ต.สุระ ต้นพล, “ความเสียสละ”, ในบทความทางวิชาการ , (๑๑ มกราคม ๒๕๕๕).

๒) ปิยะวาจา การพูดจาด้วยถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน จริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่ เป็นประโยชน์ เหมาะกับกาลเทศะ พูดดีต่อกัน (พูดจาจับใจ)

๓) อัตถจริยา ช่วยเหลือกัน (ช่วยกิจกันไป)

๔) สมานัตตา การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ โดยประพฤติตัวให้มีความเสมอด้านเสมอปลาย วางตัวดีต่อกัน (นิสัยเป็นกันเอง)

ดังเนื้อหาที่ปรากฏในบางตอนของวรรณกรรม สิริจันโทวาท ยอดคำสอน ที่ว่าด้วยเรื่องของ ความเสียสละนี้ จะเป็นการกล่าวความเสียสละของผู้มารดาที่ยอมลำบากเพื่อลูกเป็นสำคัญ ดังมี เนื้อหาว่า

ยามน้อยอดู	เพิ่นก็ฮักอันอ้อย
ลูกเกิดกับอก	เถิงเมื่อยามถือภา
ก็เหน้อยแคนเคื่องฮ้อน อุตสำหรับ	
ของกินอันฮ้อนแสบ ยืนเดินลูกนั่งตั้ง	
สติมันหมั่นระวังแท้แล้ว กลัวสะเทือนในท้อง	
บุตตาสีลำบาก ทนแต่ความยากแค้น	
หนักเหน้อยหลายเดือนจริงแล้ว อันว่าวันประสูติเจ้า	
เหลือนั้นทอดชีวังแท้แล้ว ความเจ็บความแสบพัน	
บ่มีสังสิมาเปรียบ ความทุกข์ความยากฮ้อน	
เกินนั้นแม่นบ่มีเจ้าเอ๋ย ^{๒๒}	

สรุปเนื้อความได้ว่า ยามเมื่อยังเด็กแม่ต้องลำบากในการอุ้มท้องต้องเสียสละเพื่อลูกในครรภ์อยู่หลายเดือน พอคลอดก็เจ็บปวดแทบจะสิ้นชีวิตเพราะฉะนั้นความทุกข์เกินกว่าผู้เป็นแม่นั้นไม่มี ทำให้เห็นคุณค่าในด้านการดำเนินชีวิตของผู้เป็นแม่ที่ต้องทำหน้าที่อันยิ่งใหญ่อย่างชัดเจน

(๕) พุทธธรรมว่าด้วยสัมมาอาชีวะ ในพุทธธรรมข้อนี้ทำให้ วิเคราะห์เห็นคุณค่า ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ว่าจำเป็นจะต้องมีปัจจัย ๔ อันได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค เป็นหลักในการดำเนินชีวิตเพื่อให้ชีวิตดำเนินไปได้อย่างมีความสุข ในหลักการทางพุทธศาสนาคุณุหัตถ์ โดยธรรมชาติพึงปรารถนาสิ่งที่เรียกว่า กามโมกิสุข ๔ หรือคิหิสุข สุขของชาวบ้าน สุขอันชอบธรรมที่ผู้ครองเรือนควรมี ๔ อย่าง คือ

^{๒๒} ปรีชา พิณทอง (ชำระ), สิริจันโทวาท ยอดคำสอน, หน้า๒๒ – ๒๓.

๑. อัตติสุข (สุขเกิดจากความมีทรัพย์ คือ ความภูมิใจ เอิบอímใจ ว่าตนหาโภคทรัพย์ที่ได้มา ด้วยน้ำพักน้ำแรงความขยันหมั่นเพียรของตน และโดยชอบธรรม)

๒. โภคสุข (สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ คือ ความภูมิใจ เอิบอímใจ ว่าตนได้ใช้ทรัพย์ที่ได้มา โดยชอบนั้น เลี้ยงชีพ เลี้ยงผู้ควรเลี้ยง และบำเพ็ญประโยชน์)

๓. อนณสุข (สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ คือ ความภูมิใจ เอิบอímใจ ว่าตนเป็นไท ไม่มีหนี้สิน ติดค้างใคร)

๔. อนวัชชสุข (สุขเกิดจากความประพุดิไม่มีโทษ คือ ความภูมิใจ เอิบอímใจ ว่าตนมีความ ประพุดิสุจริต ไม่บกพร่องเสียหาย ใครๆ ตีเตียนไม่ได้ ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ)

ดังนั้นเพื่อให้ได้ซึ่งทรัพย์(อัตติสุข) มนุษย์จะต้องมีอาชีพเป็นเครื่องหาซึ่งอาชีพนั้นจะต้องเป็น สัมมาอาชีพะ ไม่ไปโกงหรือหลอกลวง ประจบสอพลอ การบีบบังคับขู่เข็ญ ผู้อื่นและสิ่งทรัพย์ที่หามาได้นั้น ด้วยเพราะความเพียรแห่งตน (สัมมาวายามะ) คือขี้เกียจ^{๒๓} ซึ่งในวรรณกรรมเรื่องสิริจันโทวาทนี้ได้แสดง ถึงหลักและวิธีในการทำงานเลี้ยงชีพ ประกอบการงาน การค้าขาย และการให้ขยันหมั่นเพียรในการหา ทรัพย์เพื่อเลี้ยงชีพตน โดยมีเนื้อหาที่ว่า

ทางผิดให้เจ้าเว้น	หาฐ์เข้าใส่ตัว
การค้าขายหาดอกเบี้ย	อย่าปิดบังโดยทางชอบ
หรือจักทำการสร้าง	นาสวนเฮ็ดบ่อนไฮ่ก็ดี
อย่าได้เห็นแก่หนาวและร้อน	ฮีบเพียรฟ่าวแล้วก่อนเขา
การทำมาหากินเจ้าอย่าคร้าน	จักอายหน้าเพิ่นชิหยันเจ้าแล้ว
ครั้นเฮามีของล้น	เหลือเฮือนไว้ได้ล่าง
บ่มีความทุกข์ฮ้อน	ผิวหน้ายังผ่องใส ^{๒๔}

ถอดความได้ว่า ในการประกอบอาชีพนั้นไม่ควรกระทำในสิ่งที่ผิด การค้าขายก็ต้องไม่กระทำ การทุจริตผู้อื่นด้วยการเอาเปรียบคนอื่น ในการทำไร่นาสวนก็ต้องขยันอดทนต่อความลำบากไม่เกรียด คร้านแล้วจะมีความสุขนั่นเอง

(๖) พุทธธรรมว่าด้วยศีล ในเนื้อหาวรรณกรรมเรื่องสิริจันโทวาท ยอดคำสอนนี้เมื่อวิเคราะห์ จะเห็นคุณค่าด้านการดำเนินชีวิตของมนุษย์กับมนุษย์ ว่าจำเป็นจะต้องประกอบไปด้วยศีลด้วยการ ประพุดิที่ตรง ไม่เอนเอียง ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม ทั้งต่อหน้าที่ ต่อวิชาชีพ ต่อเวลา ไม่ใช่เล่ห์กล คดโกง ทั้ง ทางตรงและทางอ้อม รับรู้หน้าที่ของตนเองและปฏิบัติอย่างเต็มที่ถูกต้องยึดมั่นในหลักความจริงและ

^{๒๓} ดุรายละเอียดยใน, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๖๐/๒๘๔.

^{๒๔} ปรีชา พินทอง (ชำระ), สิริจันโทวาท ยอดคำสอน, หน้า ๒๗

ความถูกต้องทั้งทางกาย วาจา ใจ มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำผิด คนมีศีลธรรม ถือเป็นอารยชน ที่ประกอบไปด้วยหลักแห่งความสุจริต ๓ ประการ คือ^{๒๕}

๑. กายสุจริต เป็นความสุจริตทางกาย ทำสิ่งที่ต้องห้ามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยกาย ละเว้นการบีบคั้น เบียดเบียน มีเมตตากรุณา ช่วยเหลือเกื้อกูลสงเคราะห์กัน ไม่แย่งชิงลักขโมย หรือเอารัดเอาเปรียบ แต่เคารพสิทธิในทรัพย์สินของกันและกัน ไม่ประพฤติดินฉ้อฉลละเมิดในของรักของหวงของผู้อื่น ไม่ข่มเหงจิตใจ หรือทำลายลบหลู่เกียรติและวงศ์ตระกูลของกัน

๒. วาจาสุจริต เป็นความสุจริตทางวาจา ทำสิ่งที่ต้องห้ามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยวาจา ละเว้นการพูดเท็จ โกหกหลอกลวง กล่าวแต่คำสัตย์ ไม่จงใจพูดให้ผิดจากความจริง เพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ใดๆ ไม่พูดส่อเสียด ยุยง สร้างความแตกแยก พูดแต่คำที่ส่งเสริมสามัคคี ละเว้นจากการพูดคำหยาบคาย สกปรกเสียหาย พูดแต่คำสุภาพ นุ่มนวลควรฟัง รวมถึงละเว้นจากการพูดเหลวไหล เพื่อเจ้อ พูดแต่คำจริง มีเหตุมีผล มีสารประโยชน์ และถูกกาลเทศะ

๓. มโนสุจริต เป็นความสุจริตทางใจ ทำสิ่งที่ต้องห้ามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยใจ ไม่ละโมภ ไม่เพ่งเล็งคิดหาทางเอาแต่จะได้ คิดให้ คิดเสียสละ ทำใจให้ผ่องแผ้วว่างขวาง ไม่คิดร้ายมุ่งเบียดเบียน หรือเพ่งมองในแง่ที่จะทำลาย แต่ตั้งความปรารถนาดี แผ่เมตตา มุ่งให้เกิดประโยชน์สุขแก่กัน มีความเห็นถูกต้อง เป็นสัมมาทิฐิ เข้าใจในหลักกรรมว่า ทำดีมีผลดี ทำชั่วมีผลชั่ว รู้เท่าทันความจริงที่เป็นธรรมชาติของโลกและชีวิต มองเห็นความเป็นไปตามเหตุปัจจัย

ซึ่งในเนื้อหาที่ปรากฏในวรรณกรรม สิริจันโทวาท ยอดคำสอน นี้ปรากฏพุทธธรรมว่าด้วยศีลซึ่งมีเนื้อหากล่าวถึงนักบวชและผู้ถือศีลนี้ว่า

ไฟผู้บวชอยู่ได้	ตั้งเทียงในสิกขาเมื่อใด
ลูกศิษย์ยังเกรงกลัว	ดั่งองค์พุทธเจ้า
ไฟผู้จำศีลสร้าง	ภวานาประมาทก็ดี
บุญหากชูช่วยคำ	คนย่องทั่วแผ่นดินแท้แล้ว
ไฟผู้ศีลสร้าง	กินทานตักบาตรก็ดี
เพลิงจันทน์บ่ขาดวัน	ประสงค้ตั้งต่อบุญดั่งนั้น
คนกัโมทนาย่อง	เทวาก็ชมชื่น

^{๒๕} ชยสาโรภิกขุ, คุณธรรม ๑๒ ประการ เพื่อความสำเร็จในการศึกษาวิสุทธิพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท คิว พรินท์แมเนจเม้นท์ จำกัด.๒๕๔๙), หน้า ๑๐๖.

บ่หอนตกต่ำค่อย

เป็นค่อยคอบให้ทานเจ้าเอย ^{๒๖}

ถอดความโดยสรุปได้ว่า ความตั้งมั่นหรือความตรงต่อหน้าที่เป็นหลักที่ควรปฏิบัติอย่างยิ่ง เพราะความตั้งมั่นสุจริตนั้นเป็น เครื่องหมายของคนดีนำความสุขความเจริญมาสู่ผู้ที่ปฏิบัติเป็นต้น ซึ่งทำให้วิเคราะห์คุณค่าของวรรณกรรมในเรื่องของการดำเนินชีวิตที่มีศีลเป็นเครื่องนำพาสู่ความเจริญของมนุษย์เราได้

๔.๒.๒ คุณค่าที่มีต่อธรรมชาติ

ธรรมชาติในทางพุทธศาสนานั้น คือสิ่งที่เป็นไปตามเงื่อนไขของตัวมันเอง เป็นเรื่องของกฎไตรลักษณ์ซึ่งความหมายของกฎไตรลักษณ์ในทางพุทธนั้นหมายถึง ลักษณะ ๓ ประการ หมายถึง สามัญลักษณะ คือ กฎธรรมดาของสรรพสิ่งทั้งปวง อันได้แก่ อนิจจลักษณะ ลักษณะไม่เที่ยง มีการแปรเปลี่ยนไปเป็นธรรมดา ทุกขลักษณะ ลักษณะทนอยู่ตลอดไปไม่ได้ ถูกบีบคั้นด้วยอำนาจของธรรมชาติทำให้ทุกสิ่งไม่สามารถทนอยู่ในสภาพเดิมได้ตลอดไป และ อนัตตลักษณะ ลักษณะไม่สามารถบังคับบัญชาให้เป็นไปตามต้องการได้ เช่น ไม่สามารถบังคับให้ชีวิตยั่งยืนอยู่ได้ตลอดไป ไม่สามารถบังคับจิตใจให้เป็นไปตามปรารถนา ซึ่งหลักการของพระพุทธศาสนานั้น ย่อมไม่มีสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ในแง่ที่ว่าไม่มีอิทธิฤทธิ์บันดาลความเป็นไปในธรรมชาติได้ หรือแม้ในแง่ที่ว่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับอย่างหนึ่งอย่างใดกับความเป็นไปในธรรมชาติ สิ่งใดอยู่นอกเหนือธรรมชาติ สิ่งนั้นย่อมไม่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ คือย่อมพ้นจากธรรมชาติอย่างสิ้นเชิง สิ่งใดเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ สิ่งนั้นไม่อยู่นอกเหนือธรรมชาติ แต่ต้องเป็นส่วนหนึ่งในธรรมชาติ

ในเนื้อหาของวรรณกรรม สิริจันโทวาท ยอดคำสอน ได้กล่าวถึงภาพรวมของหลักพุทธธรรมที่มีต่อธรรมชาติ คือได้กล่าวถึงเรื่องของการกระทำของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นหรือการดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับกฎไตรลักษณ์ทั้งสิ้นดังเนื้อหาที่ปรากฏในบางตอนของวรรณกรรม สิริจันโทวาท ยอดคำสอน ที่ว่าด้วยเรื่องของกฎธรรมชาติ นั้นคือการเปลี่ยนแปลง ซึ่ง เนื้อหาที่เด่นชัดในกฎธรรมชาตินี้ก็คือ เรื่องของความเสื่อม เพราะเมื่อเรามาพิจารณาอย่างจริงจังแล้วยากนักที่จะมีสิ่งที่ยั่งยืนได้ ทุกสรรพสิ่งย่อมหนีไม่พ้นความเสื่อมไปได้ แม้แต่พระพุทธศาสนาเองก็ถูกทำนายว่าในอนาคตจะเกิดความเสื่อมขึ้นเป็นแน่แท้ ดังมีกล่าวไว้ในวรรณกรรมสิริจันโทวาทยอดคำสอนในเรื่องนี้ว่า

เขาเขตสามพันเมื่อใด

จักเกิดมีโยภยภัย

^{๒๖} ปรีชา พิณทอง (ชำระ), สิริจันโทวาท ยอดคำสอน, หน้า ๗.

พยาธิต้มมาต้อง	แม่นยำคลองสมณสร้าง
ในธรรมพุทธบาทก็ดี	ก็บ่ตั้งเที่ยงหมั่น
ในแห่งสิกขาบท	ศิษย์บ่ฟังครู
ชีล้อมชามเพม้าง	แม่นยำองค์ษัตริย์ให้
ทะรงเมืองต้อมไพร่ก็ดี	ก็บ่ตั้งเที่ยงหมั่น
ในฮิตคลองธรรม	คนบ่ยำแย่งย่าน
ครูบาพ่อแม่	จักเกิดเป็นเหตุฮ้าย
ชียุคโภยกัย	จักเกิดเป็นกังวล
เข้าวนาตายแล้ง	จักเกิดเป็นอุบาทว์ฮ้อน
ปูปลาน้ำเงินขาด	ความสุขหาบ่ได้
ความฮ้อนแล่นจ่นมา	จักเป็นเคิกกันบ่มีว
โจรมารทุกประเทศ	ฝูงไพร่น้อยความฮ้อน
ยิ่งกว่าไฟว่านา	อันนี้เป็นคำเฒ่า
อาจารย์ตั้งแต่เก่า	เพิ่นหากทายแต่งไว้
ภายหน้าบ่อนบ่เห็นเจ้าเอย ^{๒๗}	

ถอดความได้ว่ากฎธรรมชาติแห่งความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ของทุกสรรพสิ่งนั้นก็ต้องมีวันดับ หรือศูนย์สลายไปตามกาล ดังนั้น เราต้องปฏิบัติต่อสิ่งทั้งปวงให้ถูกต้องด้วยความระมัดระวัง คือ วางใจให้เกิดการยอมรับต่อการเปลี่ยนแปลงให้ได้ เห็นและเข้าใจในสิ่งต่างๆ นั้นตามความเป็นจริง เมื่อเราเข้าใจกฎธรรมชาติการยึดติดหรือการหลงในสิ่งต่างๆ ก็จะไม่มีความเป็นอิสระและความว่างๆ ต่อสิ่งต่างๆ ก็เกิดขึ้น เมื่อเป็นดังนั้นแล้วความละโมภ โภภมากด้วยกิเลสก็จะไม่เกิดขึ้น ดังนั้นคุณค่าที่ได้จากการเข้าใจในกฎธรรมชาตินี้จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อชีวิตเพราะจะทำให้ชีวิตนั้นมีความสุขอย่างยั่งยืนไม่หลงติดเกาะกำเชื่อในความเป็นนิรันดร์ต่อสิ่งต่างๆ อันจะนำมาซึ่งการเกิดทุกข์แก่จิตได้นั่นเอง

๔.๒.๓ คุณค่าด้านการปกครอง

ในการปกครองนั้นต้องประกอบไปด้วย ๒ สิ่งคือ ผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง โดยผู้ปกครองนั้นเป็นผู้ดูแลและมีอำนาจในการจัดการเพื่อให้เกิดความสุขความเจริญหรือทำให้รัฐนั้น

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔ - ๕.

แทนพระองค์ผู้ไพบูลย์ ยศใหญ่กว้าง
บุญล้นยิ่งกว่าหลังเจ้าเอย ชื่อว่าพระมงกุฎเกล้า
ตนยอดชีวิต พระบิณฑบาตธรรม
สืบพระวงศ์แทนเชื้อ พระบิณฑบาตเอื้อ
แสงแต่ความสุข แปลงแต่คลองราชา
ให้ไพร่เมืองย่าย่าน พระกิตติคุณมั่ง
ทศราชคลองธรรม ไพร่เมืองมีความสุข

๓๑

ถอดความได้ว่า เมื่อกษัตริย์ปกครองบ้านเมืองก็ทรงตั้งมั่นใน ทศพิธราชธรรม และท่านเจ้า
คุณพระอุปาสีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) ก็อยู่มาจนถึงสองยุคสมัยคือ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๕ และพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ทั้งสองนั้นทรงประพฤติตนไม่ผิดคลองธรรม ยึด
มั่นในทศพิธราชธรรมอย่างตั้งมั่นทำให้ไพร่ฟ้าประชาชนมีความสุข ดังนั้นคุณค่าของวรรณกรรมสิริจัน
โทวาทยอดคำสอนต่อแนวคิดด้านการปกครองจึงมีผลต่อสังคมไทยในฐานะสื่อชี้ถึงผลการดำรงตนตาม
หลักพุทธธรรมที่ดีของผู้ปกครองที่ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างตามหลักพุทธธรรมในทางพุทธศาสนา

๔.๒.๔ คุณค่าด้านคติความเชื่อ

ความเชื่อ เป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้มนุษย์กระทำตาม ด้วยเพราะความ เห็นจริง เห็นตามด้วย
ความรู้สึกหรือด้วยความไตร่ตรองโดยเหตุผลก็ตาม^{๓๑} หรือบางครั้งอาจไร้เหตุผลจนกลายเป็นความงม
งายเลยก็ได้ ในการเชื่อหรือ การยอมรับว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความจริงหรือเป็นสิ่งที่เราไว้วางใจ ความจริง
หรือความไว้วางใจที่เป็นรูปของความเชื่อ เหล่านั้น ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นความจริงที่ตรงตามหลัก
เหตุผลหรือหลักวิทยาศาสตร์ใดๆ ก็ได้ อย่างเช่น คนที่เชื่อในฤกษ์ยามก็จะถือว่า วันเวลาการโคจรของ
ดวงดาวจะก่อให้เกิดผลต่อตัวมนุษย์ คนที่เชื่อเครื่องรางของขลังก็จะมีคามยึดมั่นว่า เครื่องรางของ
ขลังให้คุณให้โทษแก่ตนได้จริง คนที่เชื่อในไสยศาสตร์ก็จะมีคามยึดมั่นว่า ไสยศาสตร์เป็นของจริงมี
อยู่จริง หรือแม้แต่ความเชื่อในเรื่องของ ผีสาง นางไม้ อำนาจลี้ลับ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์
เหล่านี้ก็เช่นกัน

^{๓๑} ปรีชา พิณทอง (ชำระ), สิริจันโทวาท ยอดคำสอน, หน้า ๕ -๖.

^{๓๒} กิ่งแก้ว อรรถาการ, คติชนวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๑๙), หน้า ๙๑.

สังคมไทย ถือว่าเป็นสังคมหนึ่งในโลกที่ มักมีความเชื่อในเรื่อง เหล่านี้ ซึ่งในแต่ละท้องถิ่น
ท้องถิ่นก็มีความเหมือนแตกต่างกัน และศาสนาก็ถือเป็นอีกอย่างที่น่ามาสู่ความเชื่อแก่มนุษย์ได้ เช่น
เรื่องของการประพาศปฏิบัติตนโดยเชื่อว่าคนทำดีได้ไปสวรรค์ คนทำชั่วต้องตกนรก^{๓๓}

ธวัช ปุณโณทก^{๓๔} ได้กล่าวถึงความเชื่อไว้ว่า ความเชื่อ คือ การยอมรับอันเกิดอยู่ใน
จิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์นั้นๆ หรือสังคม
มนุษย์นั้นๆ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้น ไม่สามารถที่จะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่
มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความเคารพเกรงกลัวสิ่งเหล่านี้ เรียกว่าความเชื่อ ฉะนั้นความเชื่อจึง
มีขอบเขตกว้างขวางมาก จึงไม่เพียงแต่จะหมายถึงความเชื่อในดวงวิญญาณทั้งหลาย (belief in
spiritual beings) ภูตผี คาถาอาคม โชคลาง ไสยเวทต่างๆ ยังรวมถึงปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มนุษย์
ยอมรับนับถือ เช่น ต้นไม้ (ต้นโพธิ์ ต้นไทร) ป่าเขา

ซึ่งมูลเหตุที่ทำให้เกิดความเชื่อก็เพราะมนุษย์ไปยอมรับว่ามีสิ่งที่ มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น
อำนาจของดินฟ้าอากาศ เป็นต้น และโดยธรรมชาติเมื่อมนุษย์ไม่เข้าใจจึงเกิดการยำเกรงบูชาอ่อนน้อม
หวังให้อำนาจเหล่านั้นช่วยเหลือหรือปกป้อง จึงเกิดการสักการบูชาขึ้นตามความเชื่อของตน

ในหลักพุทธธรรมได้แสดงเรื่องของความเชื่อไว้ว่า มนุษย์ควรเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ และความ
เชื่อนั้นจะต้องประกอบไปด้วยเหตุผล ซึ่งในความเชื่อทางพระพุทธศาสนานั้นบอกไว้ว่ามี ๔ ประการ^{๓๕}
หรือเรียกอีกอย่างว่า ศรัทธา ๔ ประการ คือ

๑) กัมมสัทธา เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีจริง คือเชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมี
เจตนา จงใจทำทั้งที่รู้ ย่อมเป็นกรรม คือเป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดี
ผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำที่ไม่ว่างเปล่า และเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำมิใช่
ด้วยการอ่อนน้อมหรือนอนคอยโชค

๒) วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือกรรมที่ทำแล้วย่อมมีผลและ
ต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว

^{๓๓} ภิญโญ จิตต์ธรรม, **ความเชื่อ**, (สงขลา : โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์, ๒๕๒๒), หน้า ๕๔.

^{๓๔} ธวัช ปุณโณทก, **คติ ความเชื่อ**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๖.

^{๓๕} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๖๔ ;

๓) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของ จะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน

๔) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจพระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้หากฝึกฝนตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมอันสูงสุดหลุดพ้นได้ ดังที่พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญไว้

ซึ่งเรื่องของศรัทธานั้นปรากฏในวรรณกรรมสิริจันโทวาท ยอดคำสอน โดยเนื้อหาส่วนมากจะมีการกล่าวถึงความศรัทธาในบทต้นๆ เรื่องเป็นส่วนมาก ดังที่ปรากฏข้อความ เช่น

สิทธิการริยะน้อมก้มเศศรถวาย	ยกกระพุ่มมือขาพระคุณไตรแก้ว
ตนตัวข้าขอมอบพระไตรรัตน์	ขอให้เปดบัลลังก์คำที่ทะรงพุทโธเจ้า
ดาสองกำถวายบูชาต่างประทีป	มือสิบนิ้วแทนที่เทียนทองขอถวายบูชา
พระยอดคุณไตรแก้วทั้งเหล่าขนบ	น้อมคุณแห่งครูบาทั้งบิดาให้
มารดาตนแม่คุณเพิ่นเลี้ยงเพียรให้ใหญ่สูง	ข้าขอนบถนอบนี้ผู้วิเศษอินทร์พรหม
กับทั้งฝูงเทวาผู้มีฤทธิ์กว้าง	ข้าขออธิษฐานน้อมคุณให้ทั่วแดน ^{๓๖}

ถอดความได้ว่า ขอนอบน้อมก้มกราบยกมือไหว้และมอบตัวต่อพระรัตนตรัยที่เป็นดังที่ตั้งแห่งองค์สัมมาสัมพุทธเจ้า ดวงตาทั้งสองข้างถวายบูชาแทนประทีป มือสิบนิ้วถวายบูชาแทนเทียน พร้อมทั้งขอนอบน้อมต่อคุณแห่งครูบาอาจารย์ทั้งบิดามารดา ผู้วิเศษอินทร์พรหม เทวดาทั่วแดน ซึ่งการกระทำเช่นนี้ถือเป็นความเชื่ออย่างหนึ่งทั้งที่เป็นพุทธศาสนาโดยตรง และส่วนที่มีใช้ความเชื่อในพุทธศาสนา แต่อย่างไรก็ดีความเคารพนับถือ หรือการยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งทั้งที่มีตัวตนหรือไม่ มีตัวตนหากก่อให้เกิดความสุข และนำมาซึ่งความเจริญแล้วผู้ศึกษาเห็นว่าพึงเชื่อ อย่างน้อยก็มีที่ยึดเหนี่ยวในวันที่มีทุกข์หนักเกิดขึ้นในชีวิตนั่นเอง

ในวรรณกรรมเรื่องสิริจันโทวาท ยอดคำสอนนี้ ยังปรากฏความเชื่อในเรื่องอื่นๆ อีกนอกจากความเชื่อในทางศาสนาดังที่กล่าวมาแล้ว กล่าวคือมีปรากฏความเชื่อในเรื่องของโหราศาสตร์ คำทำนาย อื่นๆ ปรากฏอยู่เช่น

	...เข้าเขตสามพันเมื่อใด
จักเกิดมีโภภัย	พยาธิเดิมมาต้อง
แม่นว่าคลองสมณสร้าง	ในธรรมพุทธบาทก็ดี

^{๓๖} ปรีชา พินทอง (ชำระ), สิริจันโทวาท ยอดคำสอน, หน้า๑.

กีบตั้งเที่ยงหมั้น
 ศิษย์บ่ฟังครู
 แม่นว่อาจค์ษัตริย์ไท้
 กีบตั้งเที่ยงหมั้น
 คนบ่ยำแย่งย่าน
 จักเกิดเป็นเหตุฮ้าย
 จักเกิดเป็นกั้วล
 จักเกิดเป็นอุบาทว์ฮ้อน
 ความสุขหาบ่ได้
 จักเป็นศึกกันบ่มี
 ผู่ไพร่น้อยความฮ้อน
 อันนี้เป็นคำเฒ่า
 เพิ่นหากทายแต่งไว้
อันที่อุบาทว์ฮ้าย
 เฮาบ่หลังแลเห็น
 ตั้งหากเดาหลอกไว้
 อันที่ความเจ็บไข้
 หรือว่าแล้งแลท่วม
 หรือว่าในคลองสมณ ศิษย์
 หรือว่าอาจค์ษัตริย์ไท้
 ลูกบ่ยำแย่งย่าน
 เฒ่าแก่เด็กล้อเล่น
 ของหมูนี
 ก่อนแต่พระพุทเจ้า

ในแห่งสิกขาบท
 ชิเลื่อมขามเพม้าง
 ทะรงเมืองตัมไพร่ก็ดี
 ในฮิตคลองธรรม
 ครูบาพ่อแม่
 ชิยุคโทยภัย
 ขาวนาตายแล้ง
 ปูปลาน้ำเงินขาด
 ความฮ้อนแล่นจนมา
 โจรมารทุกประเทศ
 ยิ่งกว่าไฟว่านา
 อาจารย์ตั้งแต่เก่า
 ภายหลังบ่ฮ้อนบ่เห็นเจ้าเอย.....^{๓๗}
 ตามฮ่อมหมอยายมานั้น
 ชิถิกตามความเว้า
 ภายหลังให้ตื่นใจแท้แล้ว
 ตาย ๆ แล้วเกิด ๆ ก็ดี
 ฮิดฮิมจนมีก็ดี
 ลิ่นครูคนดื้อก็ดี
 ทะรงธรรมผิตฮิตก็ดี
 เกรงกลัวพ่อแม่ก็ดี
 บ่ยำย่านดั่งเสี้ยวมันก็ดี
 มีประจำในโลก เหรานี
 ก็โดยด้ามดั่งเดียนีแล้ว^{๓๘}

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔ - ๕.

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖.

(ถอดความได้ว่า) เมื่อเข้าเขตสามพันปีพุทธกาลเมื่อใดจะเกิดโรคร้าย เกิดความเสื่อมขึ้นในศาสนาผู้คนขาดศีลขาดธรรมทำให้เกิดความทุกข์ยากเกิดขึ้นทั้งทางด้านศีลธรรม และธรรมชาตีก้จะวิบัติเกิดภัยเกิดขึ้น ทั้งยังจะเกิดศึกสงคราม เกิดความเดือดร้อนเกิดขึ้นแก่ผู้น้อย ...เกิดเรื่องที่ไม่ดีตามที่หมอดูทำนายไว้ แต่ตัวผู้แต่นั้นยังไม่เคยพบเจอ หากแต่หมอดูจะทำนายไว้ว่า จะเกิดโรคร้ายมีผู้คนล้มตาย เกิดภัยแล้ง พอถึงฤดูฝนก็จะเกิดน้ำท่วม ผู้เป็นศิษย์จะไม่เชื่อฟังอาจารย์ พระมหากษัตริย์ไม่ปฏิบัติตามหลักทศพิธราชธรรม ลูกเต่าจะไม่เชื่อฟังพ่อแม่ จะไม่มีใครเชื่อฟังและให้การเคารพผู้อาวุโส ศาสนาจะเสื่อมถอย เป็นต้นซึ่งเรื่องเหล่านี้เป็นความเชื่อในคำทำนายนั่นเอง

อย่างไรก็ตามนอกจากความเชื่อที่กล่าวมาแล้วยังปรากฏความเชื่ออีกแบบหนึ่งที่นำมาสู่จารีตประเพณีที่ดำรงในทางพุทธศาสนาที่มีกล่าวไว้ในวรรณกรรมเรื่องนี้ ซึ่งถือเป็นความเชื่อที่เป็นกุศล เพราะเป็นเรื่องของของบุญและบาปนั่นเอง โดยในวรรณกรรมกล่าวถึงหลักในการสร้างบุญด้วยการมีสติตั้งมั่นในบุญ การมีศีล การทาน และการหมั่นคำนึงถึงพระพุทธพระธรรมไว้ตลอดอย่าได้ขาด ดังเนื้อหาที่ปรากฏในวรรณกรรม สิริจันโทวาท ยอดคำสอน นี้ว่า

ให้พากันมีสติตั้ง	ประสงค์เสียงกองบุญ
คือว่าศีลทานสร้าง	บารมีแต่ปางก่อน
ขอให้มาช่วยคำ	จงชี้เข้าใจทาง
อย่าได้ทุกข์ยากไ้	สัพพะสิ่งเงินคำ
แม่นประสงค์อันใด	ให้คล่องใจอันนั้น
อนึ่งให้เจ้าคิดฮ่ำ	คณิงฮอดคุณพระ
คือพุทธังธัมมังสังฆัง	อย่าขาดวันเย็นเช้า
เหตุพระมีคุณล้น	จงคนให้พ้นโคก
คนเกิดโรคทุกข์ยากไ้	เพิ่นเพียรชี้โผดไ้เย็น แท้แล้ว ^{๓๙}

และในบางตอนของวรรณกรรม สิริจันโทวาท ยอดคำสอน ที่ว่าด้วยเรื่องของบาป โดยกล่าวถึงว่าบุคคลใดผู้กระทำความบาปก็จะนำมาซึ่งความเดือดร้อนแห่งตน แต่หากบุคคลใดเป็นผู้ประกอบด้วยบุญแล้วย่อมจะทำอะไรก็จะเป็นสุข ดังนั้นคนมีบุญเวลาจะกระทำซึ่งบุญกุศลก็จะมีความสุขสนุกสนาน แต่หากเป็นคนบาปย่อมจะเหมือนผู้ตกอยู่ในความทุกข์ร้อนมิเวร ว่างดังนี้

ไผ่ผู้ทำบาปฮ้าย	หาฮ้อนเข้าไส้โต
-----------------	-----------------

^{๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙.

คือว่าโลโกพัน	ความผิดบ่ฮู้เมื่อมันนั้น
หากจักทนทุกข์ใหม่	แสนเวทนาหนัก
ถึงเป็นคนยังบ่ตาย	โทษชิวเียนมาต้อง
คนมีบุญเพิ่นโฮมเฮ้า	เอาบุญทานสนุกใหญ่
คนบาปไปบ่ได้	โฮมฮ้อนถึกแต่เวรแท้แล้ว ^{๔๐}

สรุปได้ว่า ความเชื่อ เป็นสิ่งหนึ่งที่เกิด การยอมรับนับถือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งในความเป็นมนุษย์นั้นล้วนต้องมี อยู่ที่บุคคลนั้นจะเชื่อในเรื่องใด แต่ในวรรณกรรมเรื่องสิริจันโทวาทยอคำสอนนี้มีหลักพุทธธรรมที่มีคุณค่าต่อสังคมในความเชื่อที่มุ่งหมายถึงความดีงามถูกต้องในทางศาสนา การใช้เพื่อการดำรงตนเลือกเชื่อในสิ่งที่สร้างความเจริญและนำไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องสิริจันโทวาท ยอคำสอนนี้ ที่ให้ต่อสังคม

สรุป ในหลักพุทธธรรมในวรรณกรรมสิริจันโทวาทยอคำสอน มีคุณค่าต่อสังคมไทยด้วย เพราะเป็นวรรณกรรมที่มุ่งสอนให้เกิดความรู้ที่จะนำไปสู่การปฏิบัติผู้ศึกษาได้วิเคราะห์พิจารณาตามหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมแล้วพบว่ามีความคุณค่าต่อสังคมเป็นอย่างยิ่งเหมาะสมที่จะนำไปสู่การเผยแผ่เนื้อหาและตีความไปสู่ประชาชนทั่วไป อย่างไรก็ตามจากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่าคุณค่าพุทธธรรมที่ปรากฏวรรณกรรมที่จะมีแก่สังคมไทยนั้นปรากฏผ่านเนื้อหาที่มีคุณค่าดังต่อไปนี้

๑) คุณค่าด้านการดำเนินชีวิต พบว่าคุณค่าในด้านการดำเนินชีวิตนี้ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมสิริจันโทวาท ยอคำสอนที่มีต่อสังคมไทยที่สามารถเห็นได้จากพุทธธรรม ๖ เรื่อง คือ (๑) พุทธธรรมว่าด้วยการปกครอง (๒) พุทธธรรมว่าด้วยผู้อยู่ใต้ปกครอง (๓) พุทธธรรมว่าด้วยความกตัญญูตเวที (๔) พุทธธรรมว่าด้วยความเสียสละ (๕) พุทธธรรมว่าด้วยสัมมาอาชีวะ (๖) พุทธธรรมว่าด้วยศีล ซึ่งหลักพุทธธรรมเหล่านี้ล้วนปรากฏในเนื้อหาของวรรณกรรม

๒) คุณค่าที่มีต่อธรรมชาติ พบว่าคุณค่าที่มีต่อธรรมชาติที่ปรากฏในวรรณกรรมสิริจันโทวาท ยอคำสอนที่มีต่อสังคมไทยนั้นคือเรื่องของความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของสรรพสิ่งที่ปรากฏในพุทธว่าด้วยความเสื่อม และพุทธธรรมว่าด้วยความเจริญ ที่ทุกสรรพสิ่งเป็นไปตามกาลเวลา คุณค่าในความเข้าใจในกฎธรรมชาตินี้ย่อมทำให้เกิดความหลงติดต่อสิ่งต่างๆ ในชีวิตอันจะนำมาซึ่งความทุกข์แก่จิตได้นั่นเอง

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

๓) คุณค่าด้านการปกครอง พบว่าคุณค่าด้านการปกครองที่ปรากฏในวรรณกรรมสิริจันทโหวาท ยอดคำสอนนี้มีต่อสังคมไทยในฐานะหลักการปกครองที่อิงตามหลักพุทธธรรมของผู้ปกครองที่จะต้องปฏิบัติตนเพื่อสร้างความสุขสงบอิงตามหลักพุทธศาสนาแก่บ้านเมืองของตนด้วยการมีทศพิธราชธรรม ตามหลักพุทธธรรมที่ว่าด้วยการปกครอง

๔) คุณค่าด้านคติความเชื่อ ในวรรณกรรมสิริจันทโหวาทคำสอนมีเนื้อหาถึงความเชื่อปรากฏอยู่ โดยมุ่งหมายวิจารณ์ว่าในคติความเชื่อเหล่านั้นหากยึดถือความดีงามถูกต้องในทางพุทธศาสนาแล้ว คนความเชื่อในทางที่เลือนนั้นก็กลับเป็นสร้างความเจริญให้เกิดขึ้นและนำไปสู่ความพ้นทุกข์ สร้างคุณค่าต่อสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีการแสวงหาความเชื่อที่ถูกต้องมีเหตุมีผลที่เรียกว่าศรัทธาที่ดี ส่วนทัศนะผู้ศึกษาเห็นว่า คุณค่าพุทธธรรมในวรรณกรรมสิริจันทโหวาทยอด คำสอนที่มีต่อสังคมไทยที่ปรากฏในเนื้อหานี้จะเกิดผลต่อชีวิตเมื่อได้นำไปสู่การปฏิบัติจริง หากเพียงแค่อ่านยอมนยากที่จะมีคุณค่าที่สมบูรณ์ได้ คุณค่าที่ได้จะกลายเป็นเพียงการตีความในเอกสารซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง